

TEMIR YO'L KORXONALARIDA YO'LOVCHI TASHISH BIZNESI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Rustamov Jahongir Ilhom o'g'li

"O'zbekiston temir yo'llari" AJ boshqaruv raisi huzuridagi kotibiyat boshlig'i o'rinbosari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mamlakat iqtisodiyotida temir yo'l tarmog'ining roli baholangan, hamda hududiy transport tizimlarini moliyaviy boshqarish va muammolari o'rganilgan. Shuningdek, transport-logistika tizimini boshqarishning zamonaviy usullari, transport turlari bo'yicha yuk tashish va yuk aylanmasi bo'yicha statistik tahlillar qilingan va taqqoslangan. Qolaversa temir yo'l transportida logistik xizmatlar faoliyatini rivojlantirish yo'llari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *moliyaviy menejment, iqtisodiy o'sish, moliyaviy resurs, temir yo'l transporti, transport-logistika infratuzilmasi, transport turlari.*

KIRISH

Hozirgi kunda O'zbekiston ulkan transport salohiyatiga ega bo'lib, mavjud yo'nalishlarda transportning barcha turlarida yuklar va yo'lovchilarni tashishda mamlakatning ehtiyojlarini qondirish uchun imkoniyatlarga ega. 2021- yil transport sohasida qariyb 18 723 ta korxonalar va tashkilotlar jalb qilingan. O'tgan yilning shu davriga nisbatan ularning soni 1 947 birlikka ko'paydi, o'sish 11,6 % ni tashkil etdi.

Shu bilan bir qatorda, temir yo'l transporti yuk aylanmasi hajmi 18 702,3 mln. t-km.ni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 958,6 mln. t-km.ga yoki 5,4 % ga o'sish kuzatildi.

Geografik jo'ylashuv mamlakatlarning rivojlanish qobiliyatini belgilaydi. Dunyoda dengiz transportiga to'g'ridan-to'g'ri kirish imkoniga ega bo'lmagan qirقدan ortiq mamlakat mavjud bo'lib, shu bilan eng arzon transport turidan uzib qo'yilmoqda. Ularning savdo aloqalari ko'p jihatdan qo'shni mamlakatlarning rivojlanish darajasi, tranzit imkoniyatlari va ochiqligi, eng muhimi, siyosiy irodaga bog'liqdir. O'zbekistonda bu masalaga alohida ahamiyat berilmoqda.

O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasidagi dengiz transportiga to'g'ridan-to'g'ri kirish imkoniga ega bo'lmagan davlatlar bilan barcha chegaralarini bo'lishib, dunyodagi nafaqat dengizga chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan, balki dengiz yo'llariga chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan davlatlar bilan chegaradosh ikki davlatdan biridir. [2]

1991-yilga qadar O'zbekistonda na yo'l, na temir yo'l, na havo transporti janubiy, g'arbiy va sharqiy xalqaro transport yo'laklariga chiqish imkoniyatiga ega edi. Faqat shimoliy yo'nalish mavjud edi. Bu nafaqat tashqi dunyo bilan, balki mamlakat ichida ham cheklangan aloqaga sabab bo'ldi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Ko'plab taniqli mahalliy va xorijiy olimlar turli yo'nalishlarda oqilona yuk tashish tizimlarini tashkil etish va vazifalarni shakllantirish bilan shug'ullanishgan.

Ablyalimov O. S., Raximjonov X. A., Minovarov R. M., Axmedov M. Yu. transport jarayonlarini boshqarishning milliy nazariyasini yaratishda va Sodiqov I. S., Odilxo'jayev A. E., Amirov S. F., Jumaboyev S. X., Badretdinov T. N. va boshqalar katta hissa qo'shdilar. Masharipov M. N., Rasulov M. X., Rasulmuxammedov M. M., Suyunboyev Sh. Xudoyberganov S. K., Svetashev A. A., Jumayev Sh.B., Mixayeva D. B., Olimov A. R. va boshqalar asarlarida transport va yuk tizimlari nazariyasini shakllantirishda, transport markazlarini joylashtirish va texnik jihozlarni loyihalashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil va natijalar. Global iqtisodiy jarayonlarning beqarorligi, mamlakatni iqtisodiy rivojlantirish muammolari sharoitida iqtisodiy munosabatlar subyektlarining samaradorligini oshirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Mintaqaviy integratsiya, izchil va muvofiqlashtirilgan mintaqaviy siyosat O'zbekistonga tranzit tashish sohasidagi aloqalarni mustahkamlash va mintaqa doirasida savdo-sotiqni kengaytirish, umumiy tartibga solish siyosatini muvofiqlashtirish, chegara organlarining hamkorligi va bojxona tartib-taomillarini muvofiqlashtirish imkoniyatlarini ochib beradi [6-20].

Savdo faoliyatini kengaytirish uchun rag'bat-yaxlit, sifatli mintaqaviy infratuzilmani bosqichma-bosqich rivojlantirishdir. Hozirgi kunda O'zbekiston, masalan, ishlab chiqarishning ko'proq texnologik darajasiga tayanadi va tashqi savdoga resurs qaramligidan qochadi.[4] Shunday qilib, qayta ishlanayotgan paxta ipi va tayyor to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilishni yo'lga qo'yish vazifasi qo'yildi. Ichki resurslarni sotish, bu ko'proq rivojlantirish yo'naltirilgan usul mamlakat tovar savdo ko'proq foyda keltiradi.

Mamlakatimiz tashqi savdodagi mavjud cheklovlarga qaramay, iqtisodiy rivojlanish va o'sishni ta'minlash bo'yicha samarali chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Ketma-ket o'n yildan ortiq vaqt davomida iqtisodiyotning o'sish sur'ati sakkiz foiz atrofida barqaror bo'ldi. Eksport hajmini oshirish uchun barcha mavjud imkoniyatlardan foydalanilmoqda. Mintaqaviy hamkorlik va o'zaro savdoni rivojlantirishga katta ahamiyat berilmoqda [21-30].

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev va Turkmaniston Prezidenti Gurbanguli Berdimuhamedov 6-7-mart kunlari Turkmanistonga Davlat tashrifi chog'ida 2017—yil Qo'shma bayonotni imzoladilar, unda davlat rahbarlari Turkmanobod-Farab yo'li va temir yo'l ko'priklarining ochilishiga yuksak baho berdilar. Ulardan foydalanish ikki mamlakatning tranzit salohiyatini oshiradi va Turkmaniston orqali yuklarni tranzit qilish hajmini, shuningdek, Janubiy va Markaziy Yevropa, yaqin Sharq, Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlariga Trans-Kavkaz Transport yo'lagini ko'paytirishga qulay sharoit yaratadi.

Barcha ishtirokchi davlatlarning iqtisodiy manfaatlariga teng javob beradigan O'zbekiston—Turkmaniston—Yeron—Ummon xalqaro transport yo'lagini rivojlantirish bo'yicha kelishuvlarning amalga bajarilishi muhimligi ta'kidlandi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2017-yil mart oyida Davlat tashrifi bilan Qozog'istonga bordi va muzokaralar chog'ida O'zbekiston Respublikasi bilan Qozog'iston Respublikasi o'rtasida strategik sheriklikni yanada chuqurlashtirish va yaxshi qo'shnihilikni mustahkamlash to'g'risidagi qo'shma deklaratsiya imzolandi. Unda transport sohasidagi ikki tomonlama hamkorlikning ustuvorligi va tashqi bozorga yeng qisqa va samarali chiqishni ta'minlaydigan tranzit yo'laklarini rivojlantirish alohida ta'kidlanadi.

Tomonlar ikki mamlakat temir yo'l ma'muriyatlari tomonidan tashqi savdo tovarlarini o'z hududlari orqali tranzit tashishda o'zaro imtiyozlar va qo'shimcha chegirmalar o'rnatilishi bu boradagi hamkorlikni tubdan kengaytirish va tranzit yuklarning katta hajmini jalb etish imkonini berishini ta'kidladilar. Beyneu—Akjigit— O'zbekiston chegara avtomobil yo'lini rekonstruksiya qilish loyihasini, shuningdek, xalqaro dengiz kommunikatsiyalariga muqobil kirish va mintaqa mamlakatlari uchun istiqbolli bozorlarni ta'minlovchi boshqa qo'shma loyihalarni tezkor amalga oshirishga qiziqish katta.

XULOSA

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa o'rnida shuni qayd etish mumkinki o'ziga xos transport tarkibiga ega, dengiz va okeanlardan uzoqda, Yevropa va Osiyo mamlakatlarining markazida joylashgan O'zbekiston Respublikasida transport tizimlarini, ayniqsa temir yo'l liniyalarini rivojlantirish masalasi doimo dolzarb masalalardan bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda. Mamlakatimiz shimoldagi va janubdagi hamda g'arbdagi va sharqdagi davlatlarni bog'lab turuvchi xalqaro istiqbolli loyihalarda faol ishtirok etishi maqsadga muvofiqdir. Zero mamlakatning tranzit potentsiali unga mazkur loyihalarda qatnashishga ustuvorlik beradi. Shu bilan birga mamlakatimizda temir yo'l infrastrukturasi yanada rivojlantirish, yo'nalishlarni elektrlashtirishni jadallashtirish, tezyurar poezdlar qatnovi geografiasini kengaytirish bilan birga mamlakat hududlari doirasida ham o'zaro aloqadorlikni yanada rivojlantirish tadbirlarini amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Buning uchun mamlakatimizda transport geografiasini xususan temir yo'l transportini mavjud holatini har tomonlama ilmiy tahlil qilish, uning imkoniyatlaridan foydalanish darajasini o'rganish, baholash va prognozlash, yangi liniyalar zaruratini o'rganish, o'zini oqlamayotgan liniyalarni aniqlash oldimizda turgan vazifalardandir. Bunga esa temir yo'l transporti geografiasini iqtisodiy rayonlar kesimida tahlil qilib chiqish va uni mamlakat miqyosida umumlashtirish orqaligina erishiladi. Zero, iqtisodiy geografianing bosh tamoyillaridan biri ham masalani hududiy yondoshgan holda o'rganish va majmuaviy tarzda umumlashtirishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akhmedov, B. A. (2021). Dynamic identification of the reliability of corporate computing cluster systems. *Academic Research in Educational Sciences*, 2 (3), 495-
2. Akhmedov, B. A. (2021). Problems of ensuring the reliability of cluster systems in a continuous educational environment. *Eurasian Education Science and Innovation Journal*, 1 (22), 15-19.
3. Akhmedov B.A., Shayxislamov N., Madalimov T., Maxmudov Q. (2021). Smart texnologiyasi va undan ta'limda tizimida klasterli foydalanish imkoniyatlari. *Scientific Progress*. № 1(3). P. 102-112.
- 4 .Shaxrinoz Avazxonovna Kurbonova (2021). MAHSULOT TANNARXI HISOBIGA OLISHDA BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Scientific progress*, 2 (8), 603-607.

5. Ugli, A. B. U., Tohirovich, Q. N., Khatamovna, R. S., & Nigoraxon, M. (2021). Current Assets and Their Role in Company Activity. *Journal of Marketing and Emerging Economics*, 1(7), 25-30.

6. Рахмангулов, А. Н., & Мирсагдиев, О. А. (2015). Имитационная модель оценки качества передачи речи в сетях оперативно-технологической связи на железнодорожном транспорте. *Вестник Магнитогорского государственного технического университета им. ГИ Носова*, (2 (50)).